

Отримано: 30.01.2023.

Прорецензовано: 13.02.2023.

Прийнято до друку: 21.02.2023.

e-mail: dmytro.symonovych@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2023-34-86-94

Симонович Д. Початок усталення консервативного самостійництва В. Липинського в трактуваннях сучасної історіографії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2023. Вип. 34. С. 86–94.

УДК: 94 (930) «1991-2022»

Дмитро Симонович

ПОЧАТОК УСТАЛЕННЯ КОНСЕРВАТИВНОГО САМОСТІЙНИЦТВА В. ЛИПІНСЬКОГО В ТРАКТУВАННЯХ СУЧАСНОЇ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті зроблено спробу аналізу праць сучасних дослідників початків життєвого шляху В'ячеслава Липинського (дитячий, гімназійний та студентський періоди), з погляду їхніх оцінок обставин, чинників і шляхів формування тих рис світогляду, що сприяли формуванню його як провідного діяча українського консервативно-самостійницького руху першої третини ХХ ст. Розглянуто трактування ними ключових аспектів досліджуваної проблеми і в цьому сенсі визначено основні підходи сучасної липинськiани.

Ключові слова: В. Липинський, сучасна історіографія липинськiани, самостійництво, консерватизм, український національний рух.

Dmytro Symonovych

THE BEGINNING OF THE ESTABLISHMENT OF V. LYPYNSKYI'S CONSERVATIVE INDEPENDENCE IN THE INTERPRETATION OF MODERN HISTORIOGRAPHY

The article attempts to analyze the works of modern researchers of the beginnings of Vyacheslav Lypynskyi's life (childhood, high school, and student periods) in terms of their assessments of the circumstances, factors, and ways of shaping those features of his worldview that contributed to his formation as a leading figure of the Ukrainian conservative and independent movement of the first third of the twentieth century. Their interpretation of the critical aspects of the problem under study is considered, and in this sense, the main approaches of modern Lipynski scholarship are defined.

Keywords: V. Lypynskyi, modern historiography of Lypynskyi studies, independence movement, conservatism, Ukrainian national movement.

В'ячеслав Казимирович Липинський був постаттю, життєвий та творчий шлях якої зосереджувався навколо вирішальних для української історії подій першої третини минулого століття. Він народився в польській шляхетській родині, тому здавалось малоімовірним, що його доля переплететься з українським національним рухом, а він стане провідним діячем українського консервативного самостійництва. Представники тогочасної, здебільшого соціалістичної, української інтелігенції політичне майбутнє українських земель розглядали в складі Росії на умовах автономістично-федералістської концепції, де українські землі мали б широку національну-територіальну автономію. Для них сама ідея української незалежності здавалась, без перебільшень, безглуздою та політично нежиттєздатною.

На сьогоднішній день написано сотні досліджень з обсягу липинськiани. Однак нині ця ділянка інтелектуальної історії України, на нашу думку, дещо сповільнила свій поступ. Можливо, для історіографії йдеться про вичерпність її дослідницького потенціалу? Але все ж гадаємо, що це не зовсім так, й деякі сторінки його внеску в політичну та інтелектуальну біографію України потребують переосмислення та нових інтерпретацій.

Об'єктом цього дослідження є сучасна історіографія (1991–2022) раннього етапу життя В. Липинського, включно з його студентськими роками. Проаналізуємо наукові студії, в яких висвітлено ключові моменти раннього життя В'ячеслава Казимировича, що вплинули на формування його поглядів та усталення як українського консервативного діяча самостійницького табору. Цією проблемою займається відносно небагато дослідників. Переважна більшість науковців зосередили

свої зусилля на трактуванні його вже сформованої ідеології в таких її сегментах, як українське націотворення, державотворення, гетьманський консерватизм, територіалізм тощо.

Вивченням раннього періоду життя В. Липинського займається Гетяна Осташко, яка ґрунтовно висвітлила вплив родини на формування поглядів В. Липинського. Дослідницею його біографії є Ірина Передерій, яка на основі раніше не опублікованих джерел встановила деякі нові факти щодо ранніх років життя В'ячеслава Казимировича. Навчання В. Липинського у житомирській, луцькій та київській гімназіях присвячено праці Олени Приймак. Кирило Галушко дослідив вплив європейських мислителів на формування поглядів В. Липинського в студентський період життя у Швейцарії. Богдан Ганцаж у своїх працях зосередився на краківському та женецькому періодах біографії В. Липинського. Олексій Ясь ґрунтовно вивчив вплив школи неоромантизму на його творчість. Ігор Гирич дослідив впливи різних чинників на формування поглядів В. Липинського у ранньому віці. Іншим аспектам раннього життєвого шляху В'ячеслава Казимировича присвячено праці Ярослава Пеленського, Юрія Терещенка, Романа Залуцького, Володимира Потульницького, Юрія Шевчука, Володимира Томахіва, Ірини Бичук та ін.

В'ячеслав (Вацлав-Вікентій) Казимирович Липинський народився 5 (17) квітня 1882 р. у селі Затурці Володимиро-Волинського повіту в польській шляхетській римо-католицькій родині. Його дитинство минуло в рідному селі. Серед дослідників існує згода, що виховання, яке він отримав, було звичним для тогочасних шляхетських польських родин, де головними елементами була польська культура та католицтво.

Варто зазначити, що більшість істориків, розглядаючи формування його української ідентичності, ігнорують його дитячий вік, в якому, як правило, відсутня така свідомо ідентифікація, яка присутня у дорослої людини. При цьому покликаються на листування зрілого В. Липинського про свої погляди у дитинстві, коли він постає, як і будь-яка інша зріла людина, зі своїм сформованим світоглядом та політичними переконаннями. Здебільшого в цьому сенсі дослідники використовують наступні твердження В. Липинського: «До українства я не додумався... воно прийшло у мене саме собою, прийшло од Бога»; «До України дійшов я сам. Ніхто мене не усвідомляв. І з того роблю тепер вивід, що у людей і класів, які знаходяться в подібних умовах, цей процес може відбуватися так само»; «Українцем – в розумінні людини зв'язаної душею і тілом, всіми емоціями і всіми матеріальними інтересами з Україною – я був не тільки од самого свого уродження, а од тієї хвилини, коли мій предок Іосиф-Антін товариш «роти панцирної» в 1759 році придбав собі землю на Поділлі, тут оженився і тут оселився» [цит. за: 7, с. 46; 2, с. 182; 14 с. 17]. На нашу думку, варто говорити про вплив культурного українофільства родини Липинських на малого В'ячеслава, яке він прийме, і яке згодом у зрілому віці трансформується у формування усвідомлених та виразних політичних переконань.

Цікаве припущення подає І. Передерій, пишучи, що саме проживання в маєтку в Затурцях вплинуло на його зацікавлення історією. Вона дійшла такого висновку, аргументуючи це тим, що малий В'ячеслав відвідував Луцьк та Володимир-Волинський, де знаходилося багато історичних пам'яток. На її думку, українська природа, культура і побут українських селян, тобто питомо український духовний і матеріальний ландшафт, в якому він зростав, наклав істотний відбиток на формування його світогляду і вибору національної ідентичності [9, с. 46 – 47].

Історики сходяться в думці про вирішальний вплив на зацікавлення та погляди В. Липинського його родини [7, с. 46; 9, с. 49]. Родина Липинських належала до так званих українських поляків-кресов'яків, які мали своєрідні соціально-психологічні та культурні ознаки, зокрема вирізнялися знанням української народної мови, співанням українських пісень та підсвідомим захопленням українською народною та побутовою культурою [9, с. 46]. Т. Осташко вказує, що важливим фактором генези його українства було домашнє виховання. Наприклад, батько В'ячеслава вплинув на те, що він не симпатизував радикальним ідеям та рухам. Він прищепив малому В. Липинському любов до господарювання, сприяв визначенню його університетського фаху та дав настанову ніколи не зрікатись своєї шляхетської верстви [7, с. 47 – 48]. Схожі думки можна зустріти у праці І. Передерій. Окрім того, дослідниця наголошує на значній ролі у вихованні сина його матері [9, с. 49].

Варто відзначити дослідницький консенсус у тому, що родина Липинських не мала симпатій до ідей польського національного руху. Для прикладу, І. Гирич стверджує, що батько В'ячеслава був монархістом та русофілом [2, с. 182]. Водночас І. Передерій пише, що в їхній родині ніхто не симпатизував польській національно-державній ідеології, відтак вона не мала впливу і на В. Липинського [9, с. 49]. На думку Т. Осташко, батькам В'ячеслава були притаманні погляди, що були типовим для

кресових поляків Волині, які підтримували федералістичну ідею, сутність якої полягала у здобутті самоврядування для «кресів» [7, с. 46].

Згода істориків також притаманна щодо питання про вплив на малого В. Липинського його дядька по материній лінії – Адама Аполлінарійовича Рокицького. В текстах науковців можна простежити тотожні висловлювання про те, що саме він розвинув у В. Липинського почуття любові до українства та господарювання на землі. При цьому історики покликаються на думки Лева Біласа. Останній характеризував світогляд А. Рокицького як типовий для правобережної шляхти, просякнутий своєрідною шляхетсько-українською культурою, яка в той час виявлялась у «балагульництві» та «козакофільстві», і була спрямована на возвеличення минулого й піднесення значення простонародної української культури. Слідом за Л. Біласом повторено тезу, що саме від дядька В. Липинський дізнався про те, що шляхта, яка вважає себе польською, насправді українська за походженням [9, с. 48; 7, с. 50; 14, с. 17].

До 11 років В. Липинський вчився вдома під керівництвом гувернера. Потім його зараховують до Житомирської чоловічої гімназії другого відділення першого класу, де він провчився 4 роки, закінчивши останній клас 15 серпня 1898 року. Загалом історики не надають важливого значення цьому навчальному закладу в аспекті формування поглядів В. Липинського. Проте І. Передерій стверджує, що один із вчителів гімназії краєзнавець Яків Яроцький захоплював у гімназиста інтерес до історичної науки. Дослідниця приймає думку Л. Біласа, що в цей період В'ячеслав захопився козацьким періодом історії України [9, с. 51 – 52].

І. Передерій вважає, що на межі його 16-ліття складається певний світогляд В. Липинського, покликаючись при цьому на Дмитра Дорошенка, і зазначає, що останній отримав ці відомості від самого лідера українського консерватизму. Дослідниця також припускає, що інтерес, який виявляв В. Липинський до історичної белетристики, сприяв формуванню у нього зачатків територіалістичної свідомості [9, с. 54]. Проте вона не пояснює, що це означало для нього в тому віці. Можна припустити, що мова йде про власне його ідею територіалізму, яку він, імовірно, тоді лише починає осмислювати.

О. Приймак також твердить, що в Житомирській гімназії В. Липинський розвиває своє захоплення історією України. Дослідниця зазначає, що в цей період він читає романи Михайла Чайковського та Міхала Грабовського, які були представниками т. зв. української школи в польській літературі [13, с. 16].

Загальним місцем у липинськіані є думка про незначну роль навчання в Луцькій гімназії у формуванні світогляду В. Липинського [9, с. 54 – 55; 14, с. 15 – 16; 18, с. 34 – 35]. У шестикласній гімназії у Луцьку він вчився з 19 серпня 1898 до 15 травня 1900 року.

Зовсім інша ситуація постає з навчанням В. Липинського в першій київській гімназії. Воно тривало з серпня 1900 року до 1 червня 1902 року. З початком навчання він вступає до польської гімназичної організації, яка перебувала під впливом Польської партії соціалістичної (ППС)¹. Дослідники погоджуються, що цей період був переломним в житті В. Липинського. До прикладу О. Приймак зазначає, що в цілому навчання у всіх гімназіях та захоплення історичною літературою вплинули на формування політичних та національних орієнтацій В'ячеслава Казимировича. Продовжуючи, вона стверджує, що вперше ці переконання виявилися саме під час навчання в першій київській гімназії [14, с. 17].

Дослідники сходяться в думці, що ідею української самостійності В. Липинський прийняв, навчаючись у київській гімназії, на що вплинув його певний сформований за попередні роки світогляд. Задля підтвердження цієї тези історики звертаються до листа В. Липинського до Осипа Назарука від 19 березня 1924, року де він пише, що підхопивши від пепеесовців ідею української самостійності, він вклав у неї «свій стихійний, органічний, унаслідований від предків, шляхетсько-український, отже в результаті: різко протисоціалістичний і протидержавницько-польський зміст» [9, с. 62]. І. Гирич з приводу сприйняття ідеї самостійництва В. Липинським від ППС пише, що власне ця ідея «[...] відкорегувала його політичну свідомість, яка вже залишалася незмінною в головніших параметрах усе його життя» [2, с. 183].

О. Приймак також припускає, що саме в період навчання в Києві відбувався складний процес самовизначення В. Липинського. Дослідниця доходить висновку, що саме тоді він «визначився

¹ ППС підтримувала ідею українського самостійництва з позиції польських державних інтересів. Під пропагуванням залучення українських студентів до цієї ідеї передбачалося відірвати останніх від російських організацій.

у своїй національній належності, вважаючи себе українцем». Вона аргументує це тим, що навіть у польській студентській організації його вважали представником українського руху [14, с. 17]. Т. Осташко також пише про нього як про українського самостійника з 1900 р., покликаючись на його лист до українського публіциста Максима Гехтера від 16 вересня 1922 р. [8, с. 433].

Дослідники часто зупиняються на такому факті: під час великодніх канікул 1901 р. в Києві проходив крайовий з'їзд делегатів середньошкільних учнівських корпорацій Правобережжя, на якому В. Липинський був одним із делегатів. На ньому В'ячеслав Казимирович виступив з пропозицією створення спільної корпорації для католицьких та православних студентів на основі української територіальної належності. Коли ця ідея була відхилена, ініціатор зрікся членства у польській гімназичній корпорації, а згодом після знайомства з Климентом Квіткою став учасником «православної», себто українофільської учнівської громади [4, с. 35].

Ставши членом української організації, він долучився до розгортання проукраїнської активності у місті. Зокрема, був серед творців українського «православного» гуртка в одній з гімназій Білої Церкви. Ю. Шевчук та О. Приймак вважають, що така громадська діяльність зміцнювала усвідомлення В. Липинським власного українства [14, с. 17; 16, с. 89].

Відзначено, що ця гімназична організація перебувала під впливом Революційної Української Партії (РУП), яка тоді об'єднувала значну частину національно свідомої молоді Наддніпрянщини і мала за свій програмний документ «Самостійну Україну» Миколи Міхновського. До прикладу, І. Передерій покликається на слова В. Липинського, зазначаючи що РУП мав на нього неабиякий вплив [9, с. 64]. Дослідниця вказує, що він продовжував своє зацікавлення історією України, аргументуючи це тим, що він ходив до бібліотеки Леона Ідзіковського, де читав роман «Пан гетьман Мазепа» Францішека Равіти-Гавронського, а 1900 р. став постійним читачем щоденної газети «Діло» – провідного видання українського табору в Галичині [9, с. 63].

Дослідники одностайні у визнанні несприйняття В. Липинським ще замолоду соціалістичних ідей. Цілком очевидним історикам видається той факт, що він вивчав ці ідеї лише задля їхньої критики та протиставлення своїм майбутнім політичним концепціям [3, с. 19; 12, с. 17; 18, с. 46; 9, с. 66; 8, с. 433].

За важливий епізод київського життя В. Липинського визнається відвідування ним гуртка Марії Лучицької (Требінської). До прикладу, І. Передерій вважає, що саме там остаточно сформувалась українська національна свідомість молодого В. Липинського [9, с. 66]. На думку Р. Залуцького та О. Приймак, В. Липинський мав якийсь вплив або почерпнув щось від членів гуртка, якими були Микола Василенко, Євген Чикаленко, подружжя Русових, Вадим Щербаківський, Василь Доманицький та інші. В цілому історики вказують, що тут панувала атмосфера любові та українського патріотизму [4, с. 35; 14, с. 17]. І. Передерій також припускає, що В'ячеслав Казимирович відвідував зібрання громадівців в помешканні Косачів, де виголошувались українознавчі культурно-освітні промови [9, с. 66].

Науковці вважають ключовим аспектом світогляду київського гімназиста В. Липинського формування у нього концепції територіалізму. На думку І. Гирича, територіалізм В. Липинського лише зароджується в період перебування у київській гімназії, а перша публічна презентація цієї ідеї відбулась саме на вже згаданому крайовому з'їзді делегатів учнівських організацій [3, с. 19]. На переконання І. Передерій, територіалізм В. Липинського виник внаслідок цілого комплексу чинників, серед яких вплив його дядька А. Рокицького з його свідомістю кресов'яка і територіальний принцип дослідження та висвітлення української історії М. Василенка [9, с. 79]. Останній аргумент також підтримують О. Приймак та Р. Залуцький [13, с. 12; 4, с. 35]. Водночас І. Гирич стверджує, що М. Василенко був російським державником до 1905, і він не міг жодним чином вплинути на В. Липинського, який був твердим самостійником вже з 1900 р. Він також відзначає, що в працях пізнього В. Липинського не можна знайти ні одного покликання на М. Василенка щодо питання територіалізму [3, с. 28]. Дослідник вказує, що на засіданнях гуртка розмовляли російською мовою. Разом з тим, І. Гирич вважає природнім, що свою публіцистичну діяльність В. Липинський розпочне саме українською мовою, тоді як польською він писатиме лише з мотивів тактичних, для вербування в число adeptів українства людей польської культури [2, с. 182].

Після закінчення київської гімназії В. Липинський проходив військову службу у Кременці (тривала від 12 серпня 1902 р. до 6 червня 1903 р.). Деякі дослідники його життя сходяться в тому, що військова служба вплинула на формування або ж поглиблення його монархічно-консервативних

поглядів [9, с. 69; 10, с. 112 – 113]. Наприклад, для В. Потульницького аргументом є уривок з книги Антона Денікіна «Очерки русской смуты», в якому він звертає увагу на слова, що всі офіцери в армії за рідким винятком були монархістами і через те в них був вихований глибокий консерватизм [10, с. 112 – 113].

В. Липинський продовжує свій життєвий шлях на агрономічному відділі філософського факультету в Ягеллонському університеті, на вибір якого вплинула династія землевласників-господарів [5, с. 149]. Навчання у Кракові також розглядається як етапний момент у формуванні світогляду В. Липинського. Польська історіографія кінця XIX – початку XX ст. була представлена двома провідними науковими школами – краківською консервативною, головними ідеями якої були – «органічна праця» та пріоритет держави, де поразка польської державності розглядалася крізь призму відсутності сильної монархічної влади, та неоромантичною – де акцент робився на морально-етичних цінностях сильних особистостей в історії людства. Вважається, що В. Липинський не міг не знати про ці напрями з огляду на їхню популярність серед місцевої інтелігенції [18, с. 66; 17, с. 77 – 78; 13, с. 12 – 13; 15, с. 21]. Наприклад, І. Передерій робить висновок, що польська історіографія зазначеного періоду справила потужний вплив на формування світогляду В. Липинського, а саме у викристалізованні багатьох його політичних та історіософських поглядів [9, с. 76].

З навчанням у Кракові також пов'язується вплив на В. Липинського Владислава Яворського – лідера західногалицької консервативної партії «станчики». Ідеї цього руху будуть надалі перегукватися з поглядами В'ячеслава Казимировича на реформування суспільства, згідно з якими заможна шляхетська верства розглядалася як ядро у творенні нової держави. Дослідники одностайні, що саме від «станчиків» він взяв на озброєння концепцію «органічної праці», відповідно до якої найефективнішим способом захисту польських національних інтересів вважалася не збройна боротьба, а діяльність, спрямована на підвищення економічного та культурного рівня життя суспільства і його здатності до самоорганізації [15, с. 21 – 22; 9, с. 72; 18, с. 61].

У сучасній липинськіані поширена думка про вплив на світогляд В. Липинського, насамперед на його історичні погляди, ідей польської історичної школи неоромантиків. Зокрема, В. Масненко вважає, що саме впливом цієї школи слід пояснювати використання ним харизматичної моделі при дослідженні постаті Богдана Хмельницького [6, с. 66]. Я. Пеленський пише, що за допомогою неоромантизму він збудував культ навколо великого гетьмана [4, с. 13 – 14]. О. Ясь вказує, що В. Липинський слухав лекції теоретика неоромантизму Станіслава Зашкшевського і доходить висновку, що він наслідував неоромантичну творчу манеру Шимона Ашкеназі в описі історичних персонажів у своїх працях [17, с. 77 – 78].

Не варто забувати, що Краків був лише осередком не лише польської культури, адже тут перебували й відомі представники української інтелігенції та навчалося й чимало студентів-українців. На першому курсі в університеті В. Липинський відвідував виклади Богдана Лепкого, і як уважає І. Передерій, через це записався до гуртка з вивчення української мови. Він вів дискусії з цим відомим українським літератором, які, на переконання Б. Ганцажа, вплинули на остаточне визначення його національної належності [18, с. 64]. І. Передерій звернула увагу на те, що якщо на першому курсі В. Липинський у своїй персональній анкеті у графі «національність» записав слово «поляк», то вже у другому семестрі другого курсу – «українець» [9, с. 72]. Водночас дослідниця вважає, що під час навчання в Ягеллонському університеті він остаточно ще не визначився зі своєю національною ідентифікацією [9, с. 81]. Варто також звернути увагу на думку О. Приймак, яка зауважила, що в цей період В'ячеслав Казимирович проходить складний період пошуку своєї ідентичності. Проте, можна припустити, що тут є складнощі із самою термінологією в європейських університетах, де не часто використовували такі слова як «українець», «Україна», а натомість – «русин», «Русь», і тому поняття «поляк» було набагато зрозумілішим.

Б. Лепкий познайомив В. Липинського з українською студентською громадою у Кракові та посприяв набуттю ним членства у місцевому товаристві «Просвіта», де він познайомився з Олександром Барвінським, Степаном Томашівським, Василем Стефаником та ін. [13, с. 12]. На думку І. Передерій (вона при цьому покликається на О. Назарука), С. Томашівський не мав значного впливу на формування його подальших історичних концепцій та наукових інтересів. Проте він таки спонукав його до читання історичних документів та заохотив до наукової праці [9, с. 72].

У Кракові В. Липинський бере участь у виголошенні відчитів про тогочасні суспільні і політичні настрої на Правобережжі. І. Гирич вважає, що вони були першим варіантом пізніших доповідей

1908 р., які В'ячеслав Казимирович виголошував перед правобережною полонізованою шляхтою. Однак І. Передерій не погоджується з цим, пишучи, що їхня тематика була набагато вужчою, адже він звертав увагу лише на тогочасний стан польсько-українських відносин на Правобережжі, а не на історію полонізації української правобережної шляхти, її участі в національно-визвольній війні сер. XVII ст. та українському національному відродженні XIX ст. [9, с. 73].

І. Передерій пише, що зацікавлення В. Липинським суспільствознавчими дисциплінами, в тому числі історією, варто пов'язувати з його активною життєвою позицією. Вона також твердить, що він відвідував лекції професорів Вінцентія Закжевського, який був станчиком, та Віктора Чермака. При цьому покликається на думку Пилипа Клименка, який уважав, що В. Чермак вплинув на формування у В. Липинського схеми історичного процесу доби Хмельниччини [9, с. 75].

Навчання в Кракові тривало два роки. Історики припускають, що В. Липинський не склав іспити в університеті через навчальні військові збори. Тоді ж у його житті з'являється кохання і 1906 р. він одружується. Існує припущення, що саме у цей період він починає захоплюватись новою для того часу наукою – соціологією, професійне вивчення якої лише зароджувалось в Швейцарії. Зокрема, у цьому переконаний К. Галушко, аргументуючи свою думку тим, що Женевський університет того часу належав до одного із важливих центрів європейської соціологічної думки [8, с. 523].

Досліджуючи швейцарський період навчання В. Липинського, дослідники зазвичай описують перелік людей – економістів, соціологів та філософів, які вплинули на остаточне формування та вироблення політичних та історіософічних концепцій В. Липинського. Попри те, що він пробув у Швейцарії лише один рік через стан здоров'я, його перебування у цій країні зображується доволі інтенсивним у аспекті вивчення нової літератури, пізнання нових ідей та концепцій і формування власних.

У декількох сучасних дослідників можна побачити схоже узагальнення, зроблене ще В. Ісаївим та Л. Біласом, про визначальний вплив на формування світогляду В. Липинського чотирьох теоретичних напрямів тогочасної політичної та соціологічної науки: ранні теорії соціального конфлікту, зокрема концепції Георга Гегеля, Карла Маркса, Людвіга Гумпловича, Густава Ратценхофера, Шарля Моррасса і Франца Оппенгеймера; західноєвропейський раціоналізм кінця XIX століття, зокрема, теорії Макса Вебера про значення ірраціональних впливів у людському існуванні та концепції Жоржа Сореля, особливо його критика доктрин демократії і лібералізму; політологічні теорії еліти Гаetano Моски, Роберта Міхельса і теорія циркуляції еліт Вільгельма Парето; ідеї польської консервативної історичної школи [11, с. 37; 15, с. 22; 1, с. 6; 8, с. 518 – 519].

К. Галушко зазначає, що ні одна з теорій не мала на нього постійного впливу [8, с. 521]. Він пише, що є два шляхи простеження цього впливу: метод аналогій, за яким беруться популярні або поширені теорії та течії тієї чи іншої доби, що зробив В. Ісаїв; генетичний, при якому шукаються реальні попередники, які вплинули на В. Липинського, що зробив Л. Білас. У своєму дослідженні автор пробує комбінувати два підходи [8, с. 518-519].

В аспекті інтелектуальних факторів формування світогляду В. Липинського серед дослідників існують істотні розбіжності щодо італійського соціолога та економіста В. Парето. І. Передерій підтримує аргументи Л. Біласа, що той вплинув на формування ідеї В. Липинського про визначну роль провідної верстви. Дослідниця переказує аргументи Л. Біласа про те, що В. Парето уже мав сформульовані головні ідеї своєї соціологічної концепції в період навчання В. Липинського у Швейцарії, він був найвизначнішим соціологом та економістом доби, мав зв'язки з Женевським університетом, тому і В. Липинський не міг не знати про нього [9, с. 81].

Іншої думки дотримується Б. Ганцаж, який вважає вплив на творчість В. Липинського В. Парето перебільшенням. Польський історик твердить, що його основна праця «Трактат із загальної соціології» вийшла 1916 р., та у текстах В. Липинського немає на неї жодних покликань [18, с. 71]. І. Гирич вважає, що теорія циркуляції еліт у В. Липинського модифікується як ідея покращення еліти, відродження старої аристократії на засадах ідеалізму і відповідальності за долю всього обширу індивідуумів суспільства, тоді як В. Парето більшу увагу звертає на капіталістичний устрій та соціум, де еліта керує фінансовою діяльністю суспільства [2, с. 28].

К. Галушко вважає, що В. Липинський мабуть був знайомий із працями В. Парето, але його вплив можна ствердити лише в самій наявності концепції циркуляції еліт. Він продовжує, що в майбутніх концепціях В'ячеслава Казимировича буде відсутній специфічний паретівський механізм колообігу еліт та його термінологія. Разом із тим, на думку К. Галушка, швидше за все В. Липинський, як

і В. Парето, черпали знання та ідеї з класичної політичної науки Платона та Аристотеля, які описували терміни демократії, охлократії та аристократії, тоді як ідею колообігу еліт можна знайти у працях Полібія [8, с. 525].

Як вважає Т. Осташко, формування монархічної концепції В. Липинського варто пов'язувати з впливом синтезу ідей філософа та теоретика революційного синдикалізму й анархізму Ж. Сореля та теоретика інтегрального націоналізму Ш. Морраса, які утверджували принцип монархії, яка стоїть над класами та політикою і захищає інтереси всього суспільства. [8, с. 518; 8, с. 478]. Б. Ганцаж розмірковує про те, що Ж. Сорель був близьким рицарському ставленню В. Липинського до інших [18, с. 73]. Своєю чергою І. Передерій наводить свідчення, що сам В'ячеслав Казимирович заперечував вплив Ш. Морраса на нього, проте він був безперечно обізнаний із його творчістю [9, с. 82].

К. Галушко вважає, що не можна не заперечити вплив Ж. Сореля на світогляд В. Липинського. Французький мислитель здійснив ґрунтовну ревізію класичного марксизму, розробивши власні концепції профспілкової боротьби, революційного насильства та важливості соціальної міфології в мобілізації мас. Відповідаючи на питання про те, що змусило консервативного В. Липинського звернутися до праць Ж. Сореля, київський історик пише, що йому були цікаві ідеї альтернативи лівому насильству, які б не вели до руйнівної класової боротьби та шкідливості партійного соціалістичного парламентаризму. Дослідник твердить, що В. Липинський добре знав ідеї соціалістичного руху і його напрями, що служило лише для його критики. На думку К. Галушка, В'ячеслав Казимирович добре розумівся на теоріях, що розкривали соціально-політичну природу суспільства. Ж. Сорель, як відвертий критик раціоналізму та парламентаризму, ідейно вплинув на погляди В. Липинського про природу політичних режимів та політичної боротьби [8, с. 523–524]. Той таки дослідник твердить про близькість поглядів Л. Гумпловича і В. Липинського на природу держави та суспільства. Ця схожість якщо й не свідчить про ідейний вплив на В. Липинського, то оприявнює безсумнівну належність українського мислителя до консервативної інтелектуальної традиції, яскравим представником якої був Л. Гумплович [8, с. 525].

Цитуючи Л. Біласа, І. Передерій пише, що вплив на В. Липинського мали католицький теоретик корпоративної форми організації суспільства Рене де ла Тур-дю-Пен та синдикаліст Джордж Валуа. Те саме пише і про фундатора соціальної психології Густава Лебона, цитуючи вже Івана Лисяка-Рудницького [9, с. 72].

Здається дуже влучним висновок К. Галушка щодо природи формування світогляду нашого героя: «[...] політичний вибір Липинського не залежав від переважання літератури якогось одного гатунку: знаючи доволі ґрунтовно і праві, і ліві ідеї, він свідомо зробив свій вибір на користь консерватизму і сприймав прочитану літературу як консерватор. Відповідно, навряд чи може йти мова про просте запозичення різнорідних концепцій: він мислив самостійно, сприйняті ідеї переплавляються у його власній доктрині. На користь останнього свідчить і те, що він виробляв свою термінологію, хоча, можливо, «чужа» була більш адекватною» [8, с. 525].

Таким чином, сучасна історіографія надала чималої уваги з'ясуванню чинників та обставин формування світогляду В. Липинського. Більшість сходиться на тому, що визрівання його як мислителя, який дотримувався ідей консерватизму й українського самостійництва, відбувалося вже з дитячих і юнацьких років. Ідеться про культурне українофільство родини, зокрема консерватизм батька та українофільство матері, українську побутово-культурну стихію, свідомість кресов'яків його батьків і дядька, родинне зацікавлення українською історією. З гімназійного періоду на його світогляд вплинуло перебування в колі української патріотичної молоді та пряма чи опосередкована участь в українських громадських і політичних організаціях. У період військової служби у нього поглиблюється консервативні елементи світобачення, та, можливо, саме тоді у нього з'являються обриси його майбутньої ідеї українського монархізму.

Сучасні дослідники життєвого і творчого шляху В. Липинського переважно одностайні, що в період навчання в Ягеллонському університеті на подальше формування його світогляду вплинула польська школа консерватизму, а саме група «станчиків» В. Яворського з ідеєю «органічної праці», де економічно заможна і освічена шляхта виступає міцною опорою при створенні держави, та школа неоромантизму, користуючись підходами якої він зображуватиме історичних постатей, та перебування в колі української інтелігенції Кракова.

У Женеві, і частково в Кракові В. Липинський, через свій інтерес до соціології, знайомиться з ідеями Г. Гегеля, К. Маркса, Л. Гумпловича, Г. Ратценхофера, Ш. Морраса, Ф. Оппенгеймера,

М. Вебера, Ж. Сореля, Г. Моски, Р. Міхельса та В. Парето, концепції яких, як вважають дослідники, різною мірою вплинули на формування поглядів В. Липинського.

Проте серед липинськознавців точаться й дискусії навколо окремих питань ранньої генези його поглядів. Зокрема, дослідники не прийшли до консенсусу щодо його етнічної ідентифікації в юнацькому та молодому віці; часу появи та способу формування його ідеї територіалізму; місця монархізму у світогляді раннього В. Липинського; рівня впливу окремих мислителів на формування його світогляду. Майбутні липинськонавчі студії можуть бути зосереджені на глибшому опрацюванні згаданих питань.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бичук І. Українська національна ідея у віддзеркаленні консервативного світогляду. *Соціологічні студії*. 2013. № 1. С. 5 – 10.
2. Гирич І. В. Липинський і українська націонал-демократія (1900–1914): пошуки теоретичного компромісу з консервативною ідеологією. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2014. Вип. 25. С. 181 – 207.
3. Гирич І. В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір (Співвідношення демократичного і консервативного в його історіософії). / Редкол. Папакін Г., Брехуненко В. та ін. Київ, 2019. 312 с.
4. Листування В. Липинського / Ред.: Пеленський Я., Залуцький Р., Пеленська Х. та інші. Київ, 2003. Т. 1. 960 с.
5. Масненко В. Адам Рокицький і його роль у житті В'ячеслава Липинського. *Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика*. Вип. II. Київ, 2003. С. 147 – 153.
6. Масненко В. В. Історичні концепції М. С. Грушевського та В. К. Липинського. *Методологічний і суспільно-політичний виміри української історичної думки 1920-х років*. Київ, Черкаси, 2000. 284 с.
7. Осташко Т. Родина В'ячеслава Липинського. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: «Історія, економіка, філософія». 2015. Вип. 20. С. 43 – 55.
8. Осташко Т., Терещенко Ю. В'ячеслав Липинський та його доба. Книжка перша. Київ, 2010. 560 с.
9. Передерій І. В'ячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець. Полтава, 2012. 621 с.
10. Потульницький В. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці). Київ, 1992. 232 с.
11. Потульницький В. Політична доктрина Липинського. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 37 – 45.
12. Потульницький В. Роль польської шляхти у формуванні світоглядних та ідеологічних засад українського монархізму в другій половині XIX – на початку XX ст. *Проблеми слов'янознавства*. Збірник наукових праць. Львів, 2000. Вип. 51. С. 62 – 63.
13. Приймак О. Громадсько-політична й наукова діяльність В'ячеслава Казимировича Липинського (1882-1931 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Харків, 2011. 20 с.
14. Приймак О. В'ячеслав Казимирович Липинський (гімназичні роки). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія: «Історія та географія». Харків, 2010. Вип. 38. С. 14 – 19.
15. Томахів В. В'ячеслав Липинський як теоретик українського державотворення: формування політичних ідеалів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Історія, економіка, філософія. 2012. Вип. 17. С. 21 – 24.
16. Шевчук Ю. В'ячеслав Липинський – історик, політик та мислитель. *Сучасність*. Київ, 1992. № 6. С. 86 – 97.
17. Ясь О. В. Липинський та неоромантизм (до 125-річчя від дня народження). *Український історичний журнал*. 2007. № 5. С. 75 – 95.
18. Gancarz B. «My, szlachta ukraińska...» Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego. 1882–1914. Arcana. Kraków, 2006. 330 s.

References:

1. Bychuk I. Ukrainian national idea in the reflection of the conservative worldview. *Sociological studies*. 2013. № 1. P. 5 – 10.
2. Lypynskyi and Ukrainian National Democracy (1900-1914): Search for a Theoretical Compromise with Conservative Ideology. *Historiographical studies in Ukraine*. 2014. Issue 25. P. 181 – 207.
3. Hyrych I. Viacheslav Lypynskyi: a farmer and a soldier (The ratio of democratic and conservative in his historiosophy). Kyiv, 2019. 312 p.
4. Correspondence of V. Lypynsky / Edited by J. Pelensky, R. Zalutsky, H. Pelenska and others. Kyiv, 2003. Vol. 1. 960 p.
5. Adam Rokytskyi and his role in the life of Viacheslav Lypynskyi. *Ukrainian conservatism and the Hetman's movement: history, ideology, politics*. Issue II. Kyiv, 2003. P. 147 - 153.
6. Masnenko V.V. Historical concepts of M.S. Hrushevsky and V.K. Lypynsky. *Methodological and socio-political dimensions of Ukrainian historical thought of the 1920s*. Kyiv, Cherkasy, 2000. 284 p.
7. Ostashko T. Family of Vyacheslav Lypynskyi. *Bulletin of Kyiv National Linguistic University*. Series: "History, Economics, Philosophy". 2015. Issue 20. P. 43 – 55.
8. Ostashko T., Tereshchenko Y. Viacheslav Lypynskyi and his time. Book one. Kyiv, 2010. 560 p.
9. Perederiy I. Viacheslav Lypynskyi: ethnic Pole, political Ukrainian. Poltava, 2012. 621 p.

10. Potulnytsky V. History of Ukrainian Political Science (Concepts of Statehood in Ukrainian Foreign Historical and Political Science). Kyiv, 1992. 232 p.
11. Potulnytsky V. Political Doctrine of Lypynsky. Ukrainian Historical Journal. 1992. №9. P. 37 – 45.
12. Potulnytsky V. The role of the Polish gentry in the formation of the worldview and ideological foundations of Ukrainian monarchism in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. Collection of scientific papers. Lviv, 2000. Issue 51. P. 62 – 63.
13. Pryimak O. Social, political and scientific activity of Vyacheslav Kazymyrovych Lypynskyi (1882-1931): PhD in History: 07.00.01. Kharkiv, 2011. 20 p.
14. Pryimak O. Vyacheslav Kazymyrovych Lypynskyi (gymnasium years). Collection of scientific works of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Series: "History and Geography". Kharkiv, 2010. Issue 38. P. 14 – 19.
15. Tomakhiv V. Vyacheslav Lypynskyi as a theorist of Ukrainian state-building: formation of political ideals. Bulletin of Kyiv National Linguistic University. Series: History, Economics, Philosophy. 2012. Issue 17. P. 21 – 24.
16. Shevchuk Y. Viacheslav Lypynskyi - historian, politician and thinker. Modernity. Kyiv, 1992, no. 6. P. 86 – 97.
17. Yas O. V. Lypynskyi and neo-romanticism (to the 125th anniversary of his birth). Ukrainian historical journal. 2007. № 5. P. 75 – 95.
18. Gancarz B. "My, szlachta ukraińska..." Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego. 1882-1914. Arcana. Kraków, 2006. 330 p.